DRAGOMIRNA.
ISTORIE, TEZAUR, CTITORI

**

Carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfinţitului PIMEN,
Arhiepiscop al Sucevei şi Rădăuţilor

SFÂNTA MĂNĂSTIRE DRAGOMIRNA
2014

ŞTEFAN S. GOROVEI

„DIN PURICE – MOVILĂ” ŞI „BARNOVSCHI-MOGHILĂ”. DOUĂ EXPLICAŢII (NU NUMAI) GENEALOGICE

Cu un sfert de veac în urmă, colegul nostru onorific, d-l Matei Cazacu, a publicat, în revista „Magazin Istoric”, un mic articol care a făcut, la vremea aceea, oarecare senzaţie: d-sa propunea identificarea aprodului Purice – din legenda genealogică transmisă de Neculce într-unul dintre vestitele sale *Cuvinte* care-i preced letopiseţul – în persoana unui spătar cu acest nume, atestat ca atare la 1491, devenit apoi pârcălab de Hotin (1493–1494)[1]. Istoricitatea însăşi a boierului Purice, salvator al lui Ştefan cel Mare în lupta de la Şcheia (1486), fusese încă mai demult pusă în afara oricărei îndoieli, datorită aşa-numitei cronici moldo-germane[2]. Explicaţia poate să fie – este, probabil – valabilă (Purice din 1486 fiind spătarul de la 1491 şi pârcălabul de la 1493–1494), dar ea nu oferă explicarea poveştii din „cuvântul” lui Neculce: „siraoa” Movileştilor nu curge din Purice, ci din contemporanul său, paharnicul Cozma Moghilă[3].

S-a dovedit în vremea din urmă – şi mă bucur că această dovadă s-a adus în cursul lucrărilor unui simpozion genealogic – că faimoasele sale „cuvinte” (sau măcar unele dintre ele) Neculce şi le-a cules de la urmaşii personajelor care sunt eroii respectivelor povestiri; studiul d-lui Mircea Ciubotaru a arătat acest lucru, exemplificându-l cu cazul Movilei lui Purcel[4]. Explicaţia aceasta, foarte clară, sugerează, însă, şi posibilitatea unei alte interpretări a legendei despre originea Movileştilor din aprodul Purice.

La vremea când Neculce şi-a pus pe hârtie „cuvintele” care umblau „din om în om, din oameni vechi şi bătrâni”, nu mai exista nimeni din familia Movilă, care să-i poată povesti legenda coborârii din eroul luptei de la Şcheia: ultima Movilă murise la 1691 – Ileana Movilă, nepoata de fiu (Ioan) a lui Simion vodă şi

---

[1] Matei Cazacu, *A existat aprodul Purice ?*, în **MI**, IV, 1970, 4, p. 69; idem, *Pierre Mohyla (Petru Movilă) et la Roumanie: essai historique et bibliographique*, în „Harvard Ukrainian Studies”, VIII, 1984, 1/2, p. 193–195.

[2] Idem, *Pierre Mohyla*, p. 194; *Cronicile slavo-române din sec. XV–XVI publicate de Ion Bogdan*, ed. P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1959, p. 36.

[3] După Matei Cazacu (*op. cit.*, p. 195), „legenda etimologică înregistrată de Neculce este exactă în măsura în care ea se aplică vărului prin alianţă al lui Cozma Movilă, spătarul Purice”.

[4] Mircea Ciubotaru, *De la Vilneşti la Movila lui Burcel. Observaţii onomastice şi istorice*, în **ArhGen**, I (VI), 1994, 1–2, p. 143–149. Adaug aici şi cele două „cuvinte” care au ca erou pe logofătul Tăutu şi care trebuie să fi fost culese de la urmaşii acestuia, proprietari în nordul Moldovei, ca şi Neculce însuşi.

soţia lui Miron Costin. Pe de altă parte, Movileştii aveau, ei înşişi, alte legende despre originea lor – fie cea a coborârii din Mucius Scaevola, fie cea a descendenţei din „casa regală” a Flaviilor şi Comnenilor[5] – alături de care nu văd cum s-ar fi rânduit cea despre strămoşul Purice. Explicaţia poate să fie alta.

În Moldova medievală a existat cu adevărat o familie de boieri purtând acest nume, Purice. Înaintea lui *pan Purice spătar* de la 1491 – frate al lui Ivancu Tolocico[6] şi presupus fiu al lui *Şandru* (Şendrică) *Tolocico*, zis şi „de la Dorohoi”, cumnat al lui Iaţco Hudici[7] – un *Purice* e atestat ca membru al sfatului domnesc al lui Ştefan II, la Vaslui, în 1439[8]. Mai târziu, în veacurile XVI–XVII, mai mulţi membri ai acestei familii apar în documente, în înrudiri foarte onorabile, dar în evident declin ca poziţie socială. Puriceştii – sau o ramură a lor – de la Neamţ, a căror spiţă se poate urmări vreme de un veac, coborau, prin Cristina (nevasta popii Purice), din Başoteşti, dar şi din alţi boieri vechi, precum Crăciun aprodul şi Vlad Şofrac[9] şi se înrudeau cu boierii Marmure şi Maje[10], din aceeaşi zonă a Neamţului, unde şi Neculce a avut proprietăţi. Mai mult, chiar, decât atât: Puriceştii aceştia nemţeni au avut reprezentanţi *cu acest nume* la sfârşitul veacului XVII şi unul dintre ei i-a fost cunoscut lui Neculce însuşi; cronicarul povesteşte, în letopiseţul său, că Antioh vodă Cantemir, vrând să facă nunta fratelui său, beizadea Dumitraşco – fost şi viitor domn – cu Casandra Cantacuzino (cu care era mai de mult logodit), „trimis-au pe Vasilie Pureci, vornicul dinspre doamna, cu taină, în Ţara Ungurească, la doamna lui Şerban vodă, de au dat-o doamna pre fiică-sa,

[5] Cf., mai nou, Andrei Pippidi, *False genealogii bizantine din ciclul constantinian*, în **ArhGen**, I (VI), 1994, 3–4, p. 112.

[6] **DRH**, III (1487–1504), volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproşu şi N. Ciocan, Bucureşti, 1980, p. 182–184, nr. 91. Toate volumele citate în continuare din colecţiile **DIR** şi **DRH** aparţin seriei *A. Moldova*.

[7] **DRH**, II (1449–1486), volum întocmit de Leon Şimanschi în colaborare cu Georgeta Ignat şi Dumitru Agache, Bucureşti, 1976, p. 46, nr. 33 (20 iunie 1453): *pan Şandro*; la 1461, tot alături de Iaţco Hudici, ca „Şendrica de la Dorohoi” (nr. 98); Şendrică Tolocico la 1449 şi 1452 (nr. 11 şi 21); Şandro de la Dorohoi la 1467 (nr. 149).

[8] **DRH**, I (1384–1448), volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproşu şi L. Şimanschi, Bucureşti, 1975, p. 275–276, nr. 195; numele e parţial şters. Existenţa unui Purice mai vechi şi a familiei de mai târziu îngăduie întrebarea dacă, în cazul spătarului, avem de-a face cu un nume de familie sau cu o poreclă care dubla, într-un fel, numele Tolocico (socotit a deriva de la verbul „a toloci” = a fărâmiţa) – cf. Petre Ş. Năsturel, *Aprodul Purece*, în „Dorul” (Aalborg, Danemarca), VII, nr. 90, aprilie 1997.

[9] *Popa Purice* (1596, 1604), căsătorit cu *Cristina*, din neamul Başoteştilor, are un fiu *Simion* (1607, 1617); căsătorit cu o *Tudorina*, acesta are două fete: Anghelina şi Salomia (Solomca) – cf. **CDM**, I, Bucureşti, 1957, p. 236, nr. 983; **DIR**, XVII/l, Bucureşti, 1952, p. 161, nr. 230; **DIR**, XVII/2, Bucureşti, 1953, p. 107, nr. 129; **DIR**, XVII/4, Bucureşti, 1956, p. 120, nr. 158; Gh. Ghibănescu, *Ispisoace şi zapise*, II, 2, Iaşi, 1910, p. 22–24, 59–61.

[10] Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 32–35 (1642 decembrie 20).

domniţa Căsandra”[11]. Evenimentul s-a petrecut la 1700, iar personajul este atestat documentar, chiar cu dregătoria indicată de cronicar, şi la 1698[12]. Încă şi o jumătate de veac mai târziu, la 1749, un *Vasile Purice logofăt* semnează un arz către Poartă alături de fiii cronicarului, Gavril Neculce medelnicer şi Ilie Neculce treti spătar[13]; avem de-a face, probabil, cu un nepot al vornicului dinspre doamna **[1]**.

Nimic nu se poate opune presupunerii că Neculce a cules legenda despre aprodul Purice de la membrii acestui neam, contemporani şi megieşi ai lui. Iar ceea ce se înfăţişează ca *plauzibil* din punct de vedere documentar, apare ca *foarte logic* şi din punctul de vedere al mentalităţii. Nu era un motiv de mândrie deosebită pentru Movileşti să-şi reclame ca strămoş pe aprodul Purice, câtă vreme ei descindeau din boierii lui Alexandru cel Bun şi Ştefan cel Mare şi stăpâneau sate „de la întemeierea ţării”; în schimb, pentru neamul de mici boieri Purice putea să fie un motiv de mândrie faptul că unul dintre ai lor stătea (după tradiţia familiei) la obârşia Movileştilor. Citită în această lumină, povestea lui Neculce arată cât de colo ţâfna omului mai de jos care crede, îndreptăţit au ba, că merită un loc mai înalt. „Şi dintru acel Pureci aprodul s-au tras neamul Movileştilor”: unul dintre *ai noştri*, un Purice *din neamul nostru* a fost cel care l-a salvat pe Ştefan cel Mare; noi, Puriceştii, eram deja *ceva* pe vremea când despre Movileşti nici nu se auzise, pentru că ei sunt ieşiţi dintre noi, din neamul nostru. Iar ce eram noi pe atunci nu însemna puţin lucru – şi „cuvântul” lui Neculce urmează aşa: „Dar şi aprodzii atunce nu era din oameni proşti, cum sânt acum, ce era tot ficiori de boiari” (ceea ce, în paranteză fie spus, e adevărat: un Şendrică a fost membru al sfatului domnesc, un moment, doar cu rangul de aprod[14]).

Mentalitatea pe care o respiră această povestire e foarte aproape de aceea a celebrului paharnic Costandin Sion: reamintesc fantasmagorica sa genealogie care îi făcea pe Cantemireşti o ramură măruntă, dar cu mai mult noroc, a neamului său, presupus coborâtor din străvechi hani tătari.

Iată de ce cred că în acel „cuvânt” al lui Neculce se oglindeşte nu o tradiţie a familiei Movilă, ci una a familiei Purice. Mai departe, ne putem întreba dacă Purice spătarul de la 1491 a fost sau nu înaintaşul boierilor cu acest nume, a căror

---

[11] Ion Neculce, *Opere*, ed. Gabriel Ştrempel, Bucureşti, 1982, p. 398.

[12] Sorin Iftimi, *Curtea doamnei*, I. *Dregători şi slujitori ai doamnelor Moldovei*, în **AIIX**, XXXII, 1995, p. 439. E foarte probabil identic cu personajul omonim care, la 1674, era căpitan de Neamţ (Miron Costin, *Opere complete*, ed. V. A. Urechiă, I, Bucureşti, 1886, p. 135), căpitan de (= din) Şofrăceşti la 1677 (**BAR**, CCCXLII/22) şi pârcălab la 1682 (ibidem, XLIX/89). La 1677 – alături de un *Simion Purice* – şi la 1682 era martor la o vânzare a unui Maje, ceea ce confirmă înrudirea cu Puriceştii cei vechi. *Simion* de la 1677 e desigur identic cu fiul omonim al Soloncăi (= Salomia), fata lui Simion Purice, atestat la 1680 („Miron Costin”, III, 1915, 8–9, p. 126).

[13] Tudor Mateescu, Marcel D. Ciucă, *Arzuri ale Moldovei către Poartă în secolul al XVIII-lea*, în **CI** (s. n.), III, 1972, p. 347.

[14] **DRH**, II, p. 6, nr. 4 (1449 iunie 5). În acelaşi act, apare ca martor şi Şendrică Tolocico.

familie o avem suficient de bine atestată (chiar dacă nu şi foarte coerent din punct de vedere genealogic) în veacurile XVI–XVIII. Mai adaug că alţi Puriceşti (poate o ramură ivită dintr-un trunchi comun cu cei de la Neamţ) trăiau în ţinutul Iaşilor – unii la Cudreşti[15], alţii la… *Puriceni* pe Jijia; la 1642, acest sat cu nume evocator era vândut de Irina, fiica lui *Ilie Purice* miedarul şi rudele ei, urmaşii *bătrânului Purice*, beneficiarul unui uric de la *Ştefan voievod cel Bătrân*[16] (care nu este altul decât Ştefan cel Mare).

A doua lămurire priveşte numele domnesc al lui Miron vodă, figură luminoasă şi tragică a istoriei româneşti din prima jumătate a veacului XVII. E un lucru îndeobşte cunoscut că, în intitulaţia actelor emise de cancelaria domnească în vremea sa, Miron vodă este numit „Barnovschi Moghilă”. El îşi afirma, astfel, foarte răspicat, apartenenţa sa la clanul movilesc, apartenenţă de care era mândru, prin care-şi simţea justificată înălţarea pe tronul ţării şi care, nu mai puţin, îi crea obligaţia de a fi la înălţimea rudelor sale. Cerinţă pe care – mă grăbesc să adaug – s-a silit, cu prisosinţă, a o îndeplini.

Formulei „Barnovschi Moghilă” i s-au dat felurite explicaţii. După opinia lui Hasdeu, paharnicul şi postelnicul Dumitru Barnovschi – tatăl lui Miron – n-ar fi fost altcineva decât Dumitru Movilă[17] (numit şi Moviliţă), fiu al lui Văscan Movilă, fratele marelui logofăt (care, căsătorit cu o fiică a lui Petru Rareş – cum cred că s-a dovedit acum în chip definitiv[18] – a fondat noua dinastie, legitimată prin *sângele* venit din cea veche). După opinia lui Sever Zotta, această numire era urmarea faptului că mama lui Miron Barnovschi, Safta, ar fi fost fiica „lui Melentie Balica din căsătoria cu Şcheauca Movilă”[19], sora lui Ieremia şi a lui Simion Movilă. Deşi neîntemeiată documentar, *această* opinie a fost preluată şi de alţi istorici[20], nemaifiind pusă, în vremea din urmă, sub nici un fel de îndoială[21]. Presupunerea aceasta se întemeia pe faptul, real, că, după căderea Movileştilor, Miron vodă a preluat moştenirea[22] lui Isac Balica (fiul aceluiaşi Melentie şi al Anei-Şcheauca

---

[15] Larion, fiul lui Toader Purice, la 1603 (**DIR**, XVII/1, p. 106, nr. 150); „Purice cel bătrân”, din Cudreşti, la 1619 (**DIR**, XVII/4, p. 404, nr. 519).

[16] Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 102–105.

[17] B. P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, III, Bucureşti, 1893, col. 2535.

[18] Vezi, chiar în acest volum, articolul lui Dumitru Nastase [*Maria, mama lui Ieremia Movilă, fiică a „despotului” Petru Rareş*, în **ArhGen**, III (VIII), 1996, 3–4], p. 303–305.

[19] **ArhGen**, II, 1913, p. 225.

[20] Alexandru I. Gonţa, *Mănăstirea Balica din Iaşi – o ctitorie din veacul al XVI-lea a boierilor Buzeşti din Ţara Românească*, în **MMS**, XL, 1964, 5–6, p. 279.

[21] N. Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova. Sec. XIV–XVII*, Bucureşti, 1971, p. 293; Aurel H. Golimas, *Un domnitor – o epocă. Vremea lui Miron Barnovschi Moghilă, voievod al Moldovei*, Bucureşti, 1980, p. 23.

[22] Pentru moştenirea aceasta – Ştefan S. Gorovei, *„Nepoţii Balicăi”, „sămânţenia Movileştilor”*, în **ArhGen**, I (VI), 1994, 3–4, p. 123–132.

Movilă), „fiind [...] rudă mai aproape Balicăi” (după expresia unui document emis de el însuşi; după altul, însă, era doar „oarece sămenţie casăi Balicăi”, sau, şi mai vag – după un al treilea – „de o casă şi de un sânge”). De fapt, toate aceste formulări nu arată decât un singur lucru: că înrudirea dintre Miron vodă şi Isac Balica era mai îndepărtată decât aceea de la unchi la nepot de soră (dacă Safta Barnovschi ar fi fost, cu adevărat, sora lui Isac Balica).

Nu s-au observat, însă, trei documente, ale căror ştiri, coroborate, pot să explice altfel numele domnesc al lui Miron vodă şi, implicit, apartenenţa lui la „casa” Movileştilor.

În celebrul catastif al moşiilor lui Dumitraşco Ştefan, din 1627 – analizat sub un unghi nou într-o comunicare prezentată chiar în cadrul acestei reuniuni ştiinţifice de colegul nostru, d-l Petronel Zahariuc[23] – se spune că, pe vremea când nu era încă domn, Barnovschi moştenise averea Mariei Căzaca „pentru căce era Măriia Sa rudă mai aproape decât altă rudă şi ea feciori n-a avut de trupul ei”[24].

„Maria Căzaca”, soţia postelnicului Mihai Trifan Cazacul, era fiica pârcălabului Dumitru Movilă (Moviliţă) şi nepoata lui Văscan Movilă[25] (şi, în paranteză fie spus, dacă ipoteza genealogică a lui Hasdeu, amintită mai sus, ar fi fost corectă, Maria Căzaca şi Miron Barnovschi ar fi trebuit să fie fraţi…).

Până acum, aveam atestate – şi luate în discuţie – doar înrudirile lui Miron vodă cu urmaşii lui Ioan Movilă (între care şi nepotul de fiică al acestuia, Isac Balica, hatmanul cu fabuloasa-i succesiune); acum, avem atestată înrudirea şi cu cealaltă ramură, a lui Văscan. Pentru ca Miron vodă să fie înrudit cu ambele ramuri descendente din misteriosul Dragotă Movilă (fiul ceaşnicului Cozma de la 1490–1507), înseamnă că această rudenie îşi avea izvorul *la nivelul fraţilor Ioan şi Văscan Movilă, adică la mijlocul veacului XVI*.

Că lucrurile stau în adevăr aşa, ne-o arată un document din 1619, în care postelnicul Dumitru Barnovschi (tatăl lui Miron vodă), răposat la acea vreme, e arătat între urmaşii „Marenii şi Nastei, fiicele panului Iaţco Hudici”[26]; or, Marena Iaţco Hudici e tocmai soţia lui Cozma Movilă ceaşnicul şi bunica fraţilor Văscan şi Ioan Movilă. Avem, astfel, confirmarea concluziei anterioare din direcţie contrară: dacă actul din 1627 ne îngăduia *să urcăm* spre mijlocul veacului XVI, acesta, din 1619, ne îngăduie *să coborâm* din veacul XV până la acelaşi mijloc al veacului XVI.

---

[23] *Catastiful lui Dumitraşco Ştefan – cronică de familie*, în **ArhGen**, III (VIII), 1996, 3–4, p. 185–192.

[24] **DRH**, XIX (1626–1628), volum întocmit de Haralambie Chirca, Bucureşti, 1969, p. 247, nr. 186.

[25] N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 318 şi 452.

[26] **DIR**, XVII/4, p. 354, nr. 450. Documentul era cunoscut încă din 1913, când a fost publicat de Dimitrie Dan, în **ArhGen**, II, p. 38–39, fără să poată fi valorificat sub raport genealogic tocmai din cauza opiniilor greşite privind înrudirea lui Barnovschi cu Movileştii.

În fine, al treilea document, din 10 aprilie 1627, provine de la Miron vodă însuşi şi consemnează o danie pe care el a făcut-o Mitropoliei Moldovei pentru pomenirea părinţilor săi, paharnicul Dumitru *Barnovschi Movilă* şi Elisabeta[27]. Aşadar, dreptul de a se numi *Barnovschi Movilă* îl avusese şi tatăl lui Miron – chiar dacă mărturia provine de la acesta din urmă, nu avem nici un motiv să credem că domnul ţării a făcut un fals în acte publice (şi încă într-un act destinat Mitropoliei !); este motivul pentru care am şi lăsat acest document pe locul ultim: emanând de la o persoană interesată, ar putea fi bănuit de lipsă de obiectivitate. Dar coroborarea cu informaţia documentului din 1619 înlătură această bănuială. Formula actului din 10 aprilie 1627 exclude orice ipoteză privind înrudirea lui Miron vodă cu Movileştii *prin mama sa*: înrudirea era *prin tatăl său*.

Coroborând aceste informaţii şi concluzii parţiale, nu pare să rămână decât soluţia că sângele movilesc îi venea lui Miron vodă prin bunica sa paternă, adică prin mama paharnicului (postelnicului) Dumitru Barnovschi, cel îngropat la Toporăuţi. Această persoană trebuie căutată în generaţia fraţilor Ioan şi Văscan Movilă. *Am căutat-o şi am impresia că am găsit-o.* Cei doi fraţi au avut şi două surori, Anuşca şi Tudosca[28], despre ale căror familii nu ştim nimic. Nu ştim *încă* nimic. Dar *Tudosca* este numele purtat de una dintre surorile lui Miron Barnovschi: ea a fost căsătorită întâi cu Vasile Lozonschi, fratele doamnei Elisabeta Movilă, apoi cu Nicoriţă marele vornic şi, în fine, cu nobilul polon Jan Podhorecki (sau Podhorodecki)[29]. Alăturând această observaţie celor de până acum, mi se pare că avem suficiente argumente pentru a crede că un Barnovschi a fost căsătorit cu Tudosca Movilă, sora fraţilor Ioan şi Văscan Movilă. Fiul lor a fost Dumitru Barnovschi paharnicul (prenumele se regăseşte la vărul său primar, fiul lui Văscan), iar una dintre fiicele acestuia a fost botezată Tudosca, în amintirea bunicii sale. Astfel, se lămureşte şi înrudirea lui Miron vodă Barnovschi cu neamul Movileştilor – cu ambele linii ale acestui neam.

Cercetarea va merge, desigur, mai departe, pentru lămurirea şi a celorlalte puncte obscure[30]. Deocamdată, mă mărginesc a sublinia o singură concluzie. Legitimată ea însăşi de descendenţa prin femei din vechea familie domnitoare, noua dinastie, a Movileştilor, preia şi perpetuează ideea legitimării prin sânge. Miron Barnovschi, nelegat de Muşatini, *se legitimează prin Movileşti*. Aşa, ne explicăm poate mai corect legitimarea aspiraţiilor domneşti ale multora dintre principii moldoveni ai veacului XVII. De aceea, cred că – măcar din punctul de vedere al ideologiei puterii suverane – putem vorbi, cu toată îndreptăţirea, despre

---

[27] **CDM. S 1**, Bucureşti, 1975, p. 158, nr. 432.

[28] **DIR**, XVII/1, p. 17, nr. 26; **DIR**, XVII/2, p. 91, nr. 107.

[29] Sever Zotta, în **ArhGen**, II, 1913, p. 218–220, 215 (nota 1).

[30] Asemenea puncte obscure există chiar în genealogia şi înrudirile Movileştilor din veacul XVI.

secolul Movileştilor, de la urcarea lui Ieremia pe tronul Moldovei, în 1595, până la moartea Ilenei Movilă şi asasinarea lui Miron Costin (nepotul lui Miron Barnovschi) în 1691. E o lămurire bogată în sugestii pentru cercetări viitoare.

NOTĂ BIBLIOGRAFICĂ

P. PARTENIE, *Mitropolitul Anastasie Crimca al Moldovei 1608–1617; 1619–1629. Viaţa şi activitatea sa*, Teză pentru licenţă de ~, Bucureşti, 1907, 61 p.

Autorul acestei lucrări – preotul Petre Partenie (1883–1958) – este foarte puţin cunoscut. Informaţii succinte despre el: *N. Iorga. Corespondenţă*, III, ediţie, note, indici de Ecaterina Vaum, Bucureşti, 1997, p. 53, nota 1. Valeriu Anania îl descrie ca „om învăţat, scriitor, liberal" (*Memorii*, Iaşi, 2008, p. 14), fiindu-i profesor la Seminarul Teologic Central, pe care l-a condus ca director. Exemplarul folosit pentru ediţia de faţă (păstrat în biblioteca Institutului de Istorie „N. Iorga" din Bucureşti) este dedicat „Domnului Nicolae Iorga, celui mai bun dintre români şi celui mai mare dintre scriitori" şi poartă precizarea că lucrarea a fost susţinută ca teză pentru licenţă la 30 iunie 1907.

[1] Aprecierile la adresa celor doi ierarhi sunt nepotrivite, dar ele reprezintă stadiul cunoştinţelor istorice din acea vreme. Pentru mitropolitul Gheorghe Movilă – Ioan V. Dură, *Figuri de ierarhi moldoveni: mitropolitul Gheorghe Movilă*, în **BOR**, LXXXIX, 1971, 1–2, p. 187–203; retipărit în *Movileştii. Istorie şi spiritualitate românească*, I. *„Casa noastră movilească"*, carte tipărită cu binecuvântarea Înalt Preasfinţitului Pimen, Arhiepiscop al Sucevei şi Rădăuţilor, Sfânta Mănăstire Suceviţa, 2006, p. 121–142 (cu adnotările de la p. 319–320). Acestui ierarh i se datorează, desigur, întregul program iconografic al picturii de la Suceviţa, care indică un profund şi subtil cunoscător întru ale teologiei. Acuzaţia formulată cu privire la mitropolitul Teodosie Barbovschi este neîntemeiată. Ea datează din 1610, în timp ce ierarhul a murit la 23 februarie 1608: Ştefan S. Gorovei, *În jurul lui Teodosie Barbovschi* [= *Addenda et corrigenda*, 5], în **AIIAI**, XVI, 1979, p. 546–548; idem, *Noi contribuţii epigrafice. Trei pietre funerare din secolele XVI–XVII*, în **SMIM**, XXXII, 2014, p. 2n63–267 (şi fig. 1, din p. 274).

[2] Aici şi în continuare, se va ţine seama de faptul că, de curând, documentele mănăstirilor moldoveneşti au fost transferate la Serviciul Judeţean Iaşi al Arhivelor Naţionale.

[3] Documentul din 5 februarie 1609 trebuie considerat fals – Ştefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 269–273 (şi fig. 3, din p. 276). Luca Stroici a murit în 1610 şi a fost îngropat la Dragomirna. Piatra sa de mormânt a fost identificată, cu probabilitate, de curând: *ibidem*, p. 267–273 (şi fig. 2, din p. 275).

[4] De fapt, *fiul*.

[5] Explicaţiile genealogice reflectă cunoştinţele din epocă; v. studiile despre Barnovschi şi Stroici, în acest volum.

[6] V. Ioan Bogdan, *Scrieri alese*, ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note

de G. Mihăilă, Bucureşti, 1968, p. 509–510.

[7] Documentul acesta este îndoielnic. Despre beneficiarul său (Ştefan, fiu nelegitim al lui Alexandru Lăpuşneanu), s-a spus chiar atunci că a obţinut documente prin înşelăciune. Anastasie a trăit retras la mănăstirea sa de metanie, Putna, unde probabil a şi murit.

[8] Fragmentul de biografie între 1588 şi 1600 este eronat; v. studiile care urmează.

[9] Actul a mai fost publicat de câteva ori: N. Iorga, *Acte româneşti din Ardeal, privitoare în cea mai mare parte la legăturile secuilor cu Moldova*, în **BCIR**, II, 1916, p. 216–218 (cu transcrierea greşită a semnăturii: *Dionisie*, în loc de *Anastasie*); **DIR**, A. *Moldova*, XVI/4, Bucureşti, 1952, p. 294–295, nr. 358 (traducere, cu transcrierea greşită a semnăturii: *Atanasie*, în loc de *Anastasie*); I. Lupaş, *Fragment din jurământul arhieresc făcut de Anastasie Crimca…*, în **MMS**, XXXVII, 1961, 1–2, p. 96–99; **DRH**, B. *Ţara Românească*, XI (1593–1600), Domnia lui Mihai Viteazul, volum întocmit de Damaschin Mioc, Ştefan Ştefănescu, Marieta Adam, Constantin Bălan, Maria Bălan, Saşa Caracaş, Ruxandra Cămărăşescu, Olimpia Diaconescu, Coralia Fotino, Bucureşti, 1975, nr. 397, p. 547–548 (text slav şi traducere; cu aceeaşi transcriere greşită a numelui, *Atanasie* !).

O fotografie la Ştefan S. Gorovei, *Cunoscutele şi necunoscutele unei biografii de ctitor. Anastasie Crimca*, în *Dragomirna şi ctitorii ei*, p. 353.

[10] V. *supra*, nota **[1]**.

[11] Eronat; Crimca murise încă din ianuarie 1629.

[12] Eroare care a fost preluată şi de alţi autori: Tomşa nu este zugrăvit în manuscrise, ci reprezentat doar pe ferecătura unuia dintre ele, anume *Tetraevanghelul* din 1614, păstrat la Dragomirna.

[13] V. *supra*, nota **[1]**.

[14] Actul a fost reeditat în **DRH**, A. *Moldova*, XIX (1626–1628), volum întocmit de Haralambie Chirca, Bucureşti, 1969, p. 144–148, nr. 121.

[15] Cu privire la caracterul documentului: Ieromonah Dosoftei Dijmărescu, *Un punct de vedere privind **Aşezământul** lui Miron Barnovschi pentru viaţa monahală*, în „Caietele Şcolii Doctorale”, II, Iaşi, 2008, p. 35–47; reluat în acest volum. V. şi comentariile Maicii Maria (Rasofora Maria Magdalena) Gherghina, *Activitatea pastoral-canonică a mitropolitului Anastasie Crimca*, în *Dragomirna şi ctitorii ei*, p. 385–392.

[16] Testamentul a fost scris în 1633, în preajma morţii; **DRH**, A. *Moldova*, XXI (1632–1633), volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproşu şi L. Şimanschi, Bucureşti, 1971, p. 424–427, nr. 333. Pentru datarea în 1628, v. *infra*, la Sever Zotta, nota **[7]**.

[17] Pentru proprietăţi, v. pe larg studiul lui Teodor Balan, în volumul I al acestei culegeri.

[18] DIR, A. *Moldova*, XVII/5, Bucureşti, 1957, p. 336–337, nr. 446.
[19] DIR, A. *Moldova*, XVII/2, Bucureşti, 1953, p. 307–308, nr. 409.
[20] DIR, A. *Moldova*, XVII/4, Bucureşti, 1956, p. 376, nr. 478.
[21] *Ibidem*, p. 378–379, nr. 481.
[22] *Ibidem*, p. 379–380, nr. 482.
[23] V. *supra*, nota **[3]**.
[24] Lectură eronată, prezentă şi la alţi autori, în loc de *pan*.
[25] V. *supra*, nota **[12]**.
[26] După dată, urmează următorul text:

POZIŢIUNI

1) Cum stă teoria tipului criminal din ştiinţa penală cu legea responsabilităţii morale.

2) Educaţia religioasă edifică tinerimea; părerea contrară cu Jean Jacques Rousseau şi alţii este neîntemeiată.

3) Ipoteza Schleyermacheriană cu privire la origina religiunii.

Se aprobă,

Decan, (ss) **Dr. C. Chiricescu**

Secretar, (ss) *Pr. J. Florescu*

N. IORGA, *Un arhiereu artist: Anastasie Crâmca*, publicat în „Floarea darurilor”, II, 1907, 18 (29 iulie), p. 273–275; retipărit în *Oameni cari au fost*, I, Vălenii de Munte, 1911 (şi reluat în toate ediţiile ulterioare; ultima: *Oameni cari au fost*, ediţie critică, note şi comentarii de Valeriu Râpeanu şi Sanda Râpeanu, studiu introductiv de Valeriu Râpeanu, 1–2, Bucureşti, 2009, p. 151–153, notă la p. 333).

Articolul reprezintă reacţia foarte promptă la lucrarea lui P. Partenie.

[1] Autorul era, de fapt, P. Partenie (v. studiul precedent).

[2] Contrar îndoielilor exprimate, *Ilie* a devenit cu certitudine *Anastasie*: este unul dintre cazurile în care nu a fost urmată regula evocată de N. Iorga.

[3] Anastasie Crimca era episcop de Roman încă din mai 1606. Va păstori acolo până în 1608, când va deveni mitropolit al Moldovei, succedând lui Teodosie Barbovschi (mort la 23 februarie).

N. IORGA, *Două manuscripte înstrăinate ale lui Anastasie Crâmcovici*, publicat în **RI**, XIX, 1933, 1–3, p. 17–18.

[1] Traducere greşită a sărbătorii de hram; corect: *Pogorârea Sfântului Duh*.

[2] Data incompletă, lipsind luna şi ziua, trebuie completată prin intervalul 1 septembrie 1617 – 31 august 1618. Anastasie Crimca a părăsit scaunul mitropolitan înainte de 12 iulie 1617, când este atestat în funcţie succesorul său,

mitropolitul Teofan.

[3] Traducerea necesită îndreptări. Propunem: „Această carte numită *Metafrast* a început-o arhiepiscopul Anastasie Crimcovici şi n-a apucat să o isprăvească şi pe urmă a terminat-o ieromonahul Iorest egumen în zilele lui Vasilie voievod. S-a scris cu mâna popei Mihail din Suceava, de la biserica Vovedeniei, în anul 7147 octombrie 11 zile şi a fost legată de asemenea de mâna lui. Amin”.

Ambele însemnări lipsesc din I. Caproşu şi E. Chiaburu, *Însemnări de pe manuscrise şi cărţi vechi din Ţara Moldovei. Un* ***corpus*** *editat de* ~, I, Iaşi, 2008 şi IV [Addenda et corrigenda], Iaşi, 2009.

SIRARPIE DER NERSESSIAN, *Une nouvelle réplique slavone du Paris. gr. 74 et les manuscrits d'Anastase Crimcovici*, publicat în *Mélanges offerts à M. Nicolas Iorga par ses amis de France et de langue française*, Paris, 1933, p. 695–725. Autoarea semnează ca „Professeur à Wellesley College”.

În titlul, ca şi în textul acestui studiu, adjectivul *slavone* contravine indicaţiilor ortografice actuale, care recomandă forma *slavonne*. Studiul fiind intrat de mult în circuitul ştiinţific internaţional, s-a păstrat forma apărută în 1933.

[1] Acest *Tetraevanghel* se află astăzi la Biblioteca Naţională din Varşovia, sub cota Akc. 10778. Studierea sa a fost reluată recent de Constanţa Costea, *Une nouvelle réplique slavonne du Paris. gr. 74: Seven Decades After*, în „Восточноевропейский археологический журнал”, 3 (10), 2001, p. 1–7 (şi în **RRHA**, série *Beaux-arts*, 38, 2001, p. 3–17, precum şi în „Series Byzantina”, I, Varşovia, 2003).

[2] Sirarpie Der Nersessian (1896–1989) a vizitat mănăstirile din nordul Moldovei în primăvara anului 1929. La 1 mai era la Putna – cf. Monah Alexie Cojocaru, *Cărţile de oaspeţi ale Putnei. Între istorie şi eternitate*, în **AP**, III, 2007, 1, p. 190 şi 206.

[3] Pentru manuscrisele **Suceviţa 23** şi **Suceviţa 24**, v. G. Popescu-Vîlcea, *Un manuscris al voievodului Alexandru al II-lea*, Bucureşti, 1984 şi idem, *Un manuscris al voievodului Ieremia Movilă*, Bucureşti, 1984. Pentru *Tetraevanghelul* de la Elizavetgrad: Emil Dragnev, *O capodoperă a miniaturii din Moldova medievală.* Tetraevanghelul *de la Elizavetgrad şi manuscrisele grupului Parisinus graecus 74*, Chişinău, 2004. Pentru problema discutată, v. şi Elka Bakalova, *À la recherche du prototype des Évangiles princiers roumains*, în **AP**, VIII, 2012, 1, p. 349–373.

[4] Datele sunt eronat transpuse: cea a scrierii are A. D. 1614, iar cea a pictării, lipsită de lună, trebuie completată <1 septembrie 1616 – 31 august 1617>.

Întrucât această însemnare de danie pare să nu fi fost niciodată comunicată – lipseşte din I. Caproşu şi E. Chiaburu, *Însemnări de pe manuscrise şi cărţi vechi din Ţara Moldovei. Un* ***corpus*** *editat de* ~, I, Iaşi, 2008 şi IV [Addenda et

corrigenda], Iaşi, 2009 –, folosim prilejul pentru a o introduce în circuitul ştiinţific:

> ‡ **Изволенїем(ь) Ѿ(ть)ца и поспѣшенїем(ь) С(ы)на и съвръшенїем(ь) С(вѣ)т(а)го Д(ꙋ)ха, исписа сѧ съи Тетроеѵ(аг)г(е)лъ даанїем(ь) и повелѣнїем(ь) въсеѡс(вѧ)щеннаго ѡ(ть)ца нашего, кѵр Анастасїе Кримкович, архиеп(ис)к(о)пь митрополит(ь) Земли Мѡлдавскѡи, и исписа сѧ ржкѡѧ мнѡгогрѣшнаго тахати монах(ь) Ѳеѡфил(ь) ѡт(ь) с(вѧ)тои монастири Воронецкомꙋ. В(ъ) лѣт(о) ҂зркг м(ѣ)с(ѧ)ца сеп(темврїа) дї. И живописал(ь) с(вѧ)тым(ь) икѡнам(ь) и позлатил(ь) съи с(вѧ)тыи книг(ь) рабь Б(о)жiи живописец(ь) Стефан(ь) ѡт(ь) Сꙋчавскаго тръга и съвръшис съ живописанїем(ь) в(ъ) лѣт(о) ҂зрке м(ѣ)с(ѧ)ца ...**
>
> ‡ Cu voia Tatălui şi ajutorul Fiului şi săvârşirea Sfântului Duh, s-a scris acest *Tetraevanghel* cu darea şi porunca întru tot sfinţitului părintelui nostru, kir Anastasie Crimcovici, arhiepiscop mitropolit al Ţării Moldovei, şi s-a scris cu mâna multpăcătosului nevrednicului monah Theofil din Sfânta Mănăstire a Voroneţului. În anul 7123 luna septembrie 14. Şi a zugrăvit sfintele icoane şi a aurit această carte robul lui Dumnezeu zugravul Ştefan din Târgul Sucevei şi s-a terminat zugrăvirea în anul 7125 luna …

Traducerea franceză „le marché de Suceava” pentru „Târgul Sucevei” este, evident, o eroare.

[5] Studiul este reprodus în Ioan Bogdan, *Scrieri alese*, ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de G. Mihăilă, Bucureşti, 1968, p. 491–511. Despre *Apostolul Crimcovici* – la p. 505–510; miniatura nu a fost reprodusă.

Miniaturile din manuscrisul *Parisinus gr. 74* (f. 51v, Judecata de Apoi, şi f. 59, Răstignirea) au fost descărcate de la următoarele adrese:
www.icon-art.info/masterpiece.php?Ing=ru&mst_id=3545,
ica.princeton.edu/millet/main.php?country=France&site=&view=country&page=83.

N. GRIGORAŞ, *Mitropolitul Anastasie Crimca (1600–1629)*, publicat în **MMS**, XXXIV, 1958, 3–4, p. 296–313.

[1] Afirmaţie eronată. Gheorghe Movilă n-a fost „impus” ca mitropolit de fratele său, Ieremia: el urcase în scaunul mitropolitan în 1588, revenind în 1595,

după pribegia întregii familii.

[2] Aprecierile autorului cu privire la Movileşti în general reflectă o anumită concepţie, caracteristică epocii în care s-a scris şi tipărit studiul. Ele trebuie serios revizuite – v. *Movileştii. Istorie şi spiritualitate românească*, II. *Ieremia Movilă. Domnul. Familia. Epoca*, carte tipărită cu binecuvântarea Înalt Preasfinţitului Pimen, Arhiepiscop al Sucevei şi Rădăuţilor, Sfânta Mănăstire Suceviţa, 2006.

[3] Teodosie Barbovschi fusese prietenul de zile grele al Movileştilor, aşa încât afirmaţia aceasta este neîntemeiată. Multele daruri făcute Suceviţei, unde a şi fost îngropat în 1608, atestă excelentele sale raporturi cu familia domnitoare.

[4] Înrudiri improbabile.

[5] Informaţiile din acest paragraf şi din cele două următoare sunt eronate: Crimca nu s-a călugărit la Putna, nu a fost egumen la Galata, nu a asistat la căsătoria secretă a lui Petru Şchiopul, nu a plecat cu acesta în exil şi nu a poposit în vreo mănăstire înainte de alegerea sa ca episcop de Rădăuţi în 1600 – cf. Ştefan S. Gorovei, *Cunoscutele şi necunoscutele unei biografii de ctitor. Anastasie Crimca*, în *Dragomirna şi ctitorii ei*, p. 337–353.

[6] Afirmaţiile nu corespund realităţii. Documentul era publicat la vremea respectivă, dar autorul a preferat să-l citeze după originalul slav. Între timp, a fost publicat din nou, în **DRH**, A. *Moldova*, XVIII (1623–1625), volum întocmit de I. Caproşu şi V. Constantinov, Bucureşti, 2006, p. 59–64, nr. 45, sub data 1623 <martie 30>. Actul nu a fost scris de Anastasie Crimca şi nu este semnat de nici unul dintre cei patru ierarhi moldoveni pe care-i menţionează între emitenţi. Descrierea priveşte situaţia ţării întregi, după războaiele care o răvăşiseră în anii precedenţi, şi nu a ţărănimii în mod special. Interpretarea care i se dă este un exemplu de distorsionare a adevărului în „lumina" luptei de clasă.

[7] Ştefan vodă Tomşa a fost înfăţişat pe ferecătura unui *Tetraevanghel* din 1614, păstrat până astăzi la Mănăstirea Dragomirna. Cât priveşte chipurile Movileştilor, trebuie avută în vedere ipoteza care atribuie tot lui Crimca *Tetraevanghelul Suceviţa 24* (Vasile Drăguţ, *Anastasie Crimca şi unele aspecte ale confluenţelor artistice româneşti*, în idem, *Medalioane în cerneală*, Bucureşti, 1988, p. 95–100; reluat în acest volum) din 1607, în care este înfăţişată familia lui Ieremia vodă Movilă.

[8] Teofan al III-lea, cu metania la Slatina, l-a înlocuit pe Crimca în 1617–1619.

[9] Ulterior, au mai fost identificate două documente de acest gen – v. *infra*, la Marina Ileana Sabados, nota.

[10] În adevăr, Anastasie Crimca a murit la 19 ianuarie 1629.

[11] Spitalul exista încă în 1641, după mărturia lăsată de misionarul catolic Pietro Diodato Bakšić – *Călători străini despre Ţările Române*, V, volum îngrijit de Maria Holban (redactor responsabil), M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul

Cernovodeanu, Bucureşti, 1973, p. 238–239. Cu privire la acest spital, v. şi Dr. Veronica Gonţa şi Alexandru I. Gonţa, *Mitropolitul Anastasie Crimca, fondatorul celui dintâi spital din Moldova* (în **MMS**, XXXVIII, 1962, 1–2, p. 33–39; reluat în acest volum) şi Paraschiva-Victoria Batariuc, *Spitalul din Suceava ctitorit de Anastasie Crimca*, în *Dragomirna şi ctitorii ei*, p. 377–382.

[12] V. *supra*, nota **[6]**.

[13] Eroare de lectură sau de tipar; corect: *pan Saulea*.

[14] V. studiul lui N. Grigoraş, *Situaţia clerului moldovenesc în prima jumătate a sec. al XVII-lea şi reforma domnitorului Miron Barnovschi şi mitropolitului Anastasie Crimca* (în **MMS**, XXXIII, 1957, 1–2, p. 71–79) şi al Ieromonahului Dosoftei Dijmărescu, *Un punct de vedere privind* ***Aşezământul*** *lui Miron Barnovschi pentru viaţa monahală* (în „Caietele Şcolii Doctorale”, II, Iaşi, 2008, p. 35–47), amândouă retipărite în acest volum.

DR. VERONICA GONŢA şi ALEXANDRU I. GONŢA, *Mitropolitul Anastasie Crimca, fondatorul celui dintâi spital din Moldova*, publicat în **MMS**, XXXVIII, 1962, 1–2, p. 33–39; text preluat (cu mici îndreptări) din Alexandru I. Gonţa, *Studii de istorie medievală*, texte selectate şi pregătite pentru tipar de Maria Magdalena Székely şi Ştefan S. Gorovei, cu un cuvânt introductiv de Ioan Caproşu, Iaşi, 1998, p. 257–262.

[1] De fapt, medicul Matteo Muriano este atestat la 1502; în 1504, au fost lângă Ştefan medicul veneţian Ieronimo da Cesena, un altul (chirurg) trimis de regele Ungariei şi un medic evreu trimis de hanul tătăresc.

[2] Documentul respectiv este fals, plăsmuit probabil în veacul al XVIII-lea – cf. **DRH**, A. *Moldova*, II (1449–1486), volum întocmit de Leon Şimanschi în colaborare cu Georgeta Ignat şi Dumitru Agache, Bucureşti, 1976, p. 456, nr. XXI.

[3] „Meşterul Dima” – trecut şi în pomelnice (v. *supra*, volumul I al acestei culegeri, la Ipolit Vorobchievici, nota **[10]**) – nu a existat în realitate: este o invenţie târzie, întemeiată pe interpretarea unor cuvinte din inscripţia antică în limba greacă din pridvorul bisericii Mănăstirii Dragomirna; cf. explicaţia lui Vlad Zirra, la Gh. I. Cantacuzino, *Cercetări arheologice la Mănăstirea Dragomirna*, în *Dragomirna şi ctitorii ei*, p. 29.

ŞTEFAN S. GOROVEI, *Anastasie Crimca*, publicat în **MI**, X, 1976, 5, p. 48–49 (sub semnătura *G. Ştefan*).

ŞTEFAN S. GOROVEI, *Anastasie Crimca. Noi contribuţii*, publicat în **MMS**, LV, 1979, 1–2, p. 144–159.

[1] Textul complet a fost tipărit aproape trei decenii mai târziu: *Mănăstirea Dragomirna*, text Ştefan S. Gorovei, fotografii Victor Bortaş, Bucureşti, 2006 (cu versiuni şi în limbile engleză, franceză şi germană).

[2] Catastiful a fost editat, cu textul slav şi traducere, în *Suceava. File de istorie. Documente privitoare la istoria oraşului 1388–1918*, I, volum întocmit de Vasile Gh. Miron, Mihai-Ştefan Ceauşu, Ioan Caproşu şi Gavril Irimescu, Bucureşti, 1989, p. 326–344, nr. 199 (*uliţa lui Crimca* la p. 335).

[3] Documentul din 28 decembrie 1638 a fost publicat în **DRH**, A. *Moldova*, XXIV (1637–1638), volum întocmit de C. Cihodaru şi I. Caproşu, Bucureşti, 1998, p. 488, nr. 528.

[4] Articolul lui N. Iorga, citat de el însuşi, nu există – Ştefan S. Gorovei, *Cunoscutele şi necunoscutele unei biografii de ctitor. Anastasie Crimca*, în *Dragomirna şi ctitorii ei*, p. 341, nota 21.

[5] Documentele din 11 şi 19 martie 1640, analizate aici, au fost reeditate în **DRH**, A. *Moldova*, XXV (1639–1640), volum întocmit de Nistor Ciocan, Dumitru Agache, Georgeta Ignat şi Marius Chelcu, Bucureşti, 2003, p. 301–306, nr. 311–314 şi p. 308–315, nr. 317–320. V. şi p. 436–438, nr. 437–438.

[6] V. şi Elena Linţa, *Pomelnicul de la Bisericani*, în **Rsl**, XIV, 1967, p. 438: „Ioan Crimca, Cristina şi copiii lor”.

[7] Ştefan S. Gorovei, *Note şi îndreptări pentru istoria Mitropoliei Moldovei*, I, în **MMS**, LVI, 1980, 1–2, p. 80.

[8] Manuscrisul a ajuns în colecţiile **BAR** (ms. slav 705). Însemnarea de danie şi la I. Caproşu şi E. Chiaburu, *Însemnări de pe manuscrise şi cărţi vechi din Ţara Moldovei. Un **corpus** editat de* ~, I (1429–1750), Iaşi, 2008, p. 113–114.

[9] Partea despre moartea lui Teodosie Barbovschi nu a mai apărut în articolul publicat în **MMS** (cf. *supra*, nota **[7]**), ci în alt loc: cf. Ştefan S. Gorovei, *În jurul lui Teodosie Barbovschi* [= *Adenda et corrigenda*, 5], în **AIIAI**, XVI, 1979, p. 546–548. Inscripţia şi imaginea pietrei funerare: idem, *Noi contribuţii epigrafice. Trei pietre funerare din secolele XVI–XVII*, în **SMIM**, XXXII, 2014, p. 263–267 şi 274 (fig. 1).

[10] Documentul din 16 mai 1619, publicat în 1934 de M. Costăchescu, nu a fost reluat în colecţia **DIR**; reeditat în *Suceava. File de istorie. Documente privitoare la istoria oraşului 1388–1918*, I, p. 235–236, nr. 99.

[11] Acest pomelnic a fost recent publicat în întregime: Alexandru Pînzar, *Pomelnicele Dragomirnei*, în *Dragomirna şi ctitorii ei*, p. 89–209; aici, p. 102 şi 103.

[12] Despre aceste înrudiri: Ştefan S. Gorovei, *Gavrilaş Hâra logofăt şi Gavrilaş Mateiaş logofăt* [= *Miscellanea*, 6], în **AIIAI**, XIX, 1982, p. 670–672.

[13] Pentru moartea lui Luca Stroici şi critica documentului (fals) din februarie 1609 – idem, *Noi contribuţii epigrafice. Trei pietre funerare din secolele*

XVI–XVII, p. 267–273 (în p. 275, fig. 2, posibila piatră funerară a lui Stroici).

[14] Documentul a fost reeditat în **DRH**, A. *Moldova*, XXVI (1641–1642), volum întocmit de I. Caproşu, Bucureşti, 2003, p. 103–104, nr. 95.

[15] Această frumoasă descoperire a fost valorificată recent: Cristina Anton Manea, *Cel de-al doilea tezaur de la Suceava*, în *Dragomirna şi ctitorii ei*, p. 45–64.

[16] Astăzi, la Biblioteca Naţională din Varşovia, sub cota Akc. 10778.

[17] Versurile se află într-un „caiet de cântece" aflat cândva la un schit din Basarabia şi pe o filă a *Zlatoustului* din 1615 (nr. 10 din catalogul acestui studiu). Au fost publicate în *Antologia poeziei vechi moldoveneşti. Modele şi reconstituiri*, prefaţă, selecţie traduceri şi note de Nicolae Dabija, Chişinău, 1987, p. 109.

[18] Scrisoarea, datând din 28 iulie 1625, a fost publicată de Ştefan S. Gorovei, *Relaţii bisericeşti româno-ruse în secolele XV–XVIII*, în **AIIX**, XXXI, 1994, p. 608–609.

[19] Completări extrase din articolul *Anastasie Crimca şi Petru Movilă. Completări bibliografice*, în **MMS**, LXI, 1985, 10–12, p. 725–726.

[20] Un asemenea repertoriu se află acum în lucru.

[21] Documentul a fost retipărit, în aceeaşi formă, în **DRH**, A. *Moldova*, XXIII (1635–1636), volum întocmit de Leon Şimanschi, Nistor Ciocan, Georgeta Ignat şi Dumitru Agache, Bucureşti, 1996, p. 243, nr. 205, cu corectarea numelor „Gheorghii" şi „Sărafit". În acelaşi volum, se mai publică două documente, din 9 şi 13 august 1635, în care obştea Dragomirnei are următoarea cuprindere: Ghedeon egumen, Avramie dascăl, Todosie stareţ, Ghelasie stareţ, Iorest, Serafim, Mitrofan, Gherman vistiernic, Evloghie cântăreţ, Veniamin, Theodor diacon, Varlaam diacon, Petronie diacon, Gherghintie cântăreţ, Efrosin „şi tot soborul" (*ibidem*, p. 232–233, nr. 197 şi p. 240–242, nr. 204). Alături de obştea Dragomirnei, se află Dionisie, fost episcop de Roman (1629–1633), ceea ce poate fi un indiciu că îşi avea metania acolo (Pr. Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului*, editată de Episcopia Romanului şi Huşilor, 1984, p. 182).

VASILE DRĂGUŢ, *Anastasie Crimca şi unele aspecte ale confluenţelor artistice româneşti*, publicat postum în idem, *Medalioane în cerneală*, Bucureşti, 1988, p. 95–100.

[1] Probabilă eroare de tipar, în loc de *nouă*, după cum se vede din paragraful următor, ca şi din enumerarea de la nota 3.

[2] Aprecierile par prea categorice în raport cu ceea ce a adus progresul cercetărilor în domeniu.

ŞTEFAN S. GOROVEI, *Neamul mitropolitului Anastasie Crimca. Noi precizări*, publicat în **ArhGen**, IV (IX), 1997, 1–2, p. 119–124.

OLIMPIA MITRIC, *Un nou manuscris din „şcoala" de caligrafi şi miniaturişti de la Mănăstirea Dragomirna (1627)*, publicat în „Codrul Cosminului" (serie nouă), 6–7 (16–17), 2000–2001, p. 365–368.

[1] Însemnările de lectură sunt interesante şi preţioase. *Rafail* trebuie identificat, desigur, cu ieromonahul omonim care „a făcut şi a scris" *Paraclisul* datat 28 august 1661: v. *supra*, volumul I al acestei culegeri, la Ipolit Vorobchievici, nota **[12]**. Ulterior (1671), Rafail a ajuns egumen al Dragomirnei. *Daniil* de la Putna şi-a lăsat numele şi pe alte cărţi – v. Maria Magdalena Székely, *Manuscrise răzleţite din scriptoriul şi biblioteca Mănăstirii Putna*, în **AP**, III, 2007, 1, p. 173, nr. 21.

B. P. HASDEU, *Luca Stroici, părintele filologiei latino-române*, Bucureşti, 1864; preluat din idem, *Studii de lingvistică şi filologie*, I, ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de Grigore Brâncuş, Bucureşti, 1988, p. 34–48.

Afirmaţiile autorului, mai ales din partea istorică (despre viaţa lui Stroici), nu trebuie luate *ad litteram*. Stadiul cunoştinţelor din acest domeniu, în momentul când Hasdeu şi-a scris textul, explică şi confuziile, şi erorile. Le semnalăm pe cele mai importante.

[1] Confuzie cu tatăl său, Ioan Stroici.

[2] Informaţii eronate: părinţii lui Miron vodă erau Dumitru Barnovschi şi Elisafta (care nu aparţinea familiei Stroici).

[3] Pentru acest personaj, v. N. Iorga, *Nichifor Dascălul, exarh patriarhal şi legăturile lui cu ţările noastre (1580–1599)*, în **ARMSI**, s. II, tom. XXVII, 1905 şi Ştefan Andreescu, *Exarhul patriarhal Nichifor Dascălul, cneazul Constantin Vasile de Ostrog şi Mihai Viteazul*, în idem, *Restitutio Daciae*, III. *Studii cu privire la Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1997, p. 81–113.

[4] Ieremia vodă Movilă a murit la 30 iunie 1606.

[5] Luca Stroici a murit, în adevăr, în anul 1610. Succesorul său la marea logofeţie a fost Pătraşco Nădăbaico (urmaşii săi fiind numiţi *Şoldan*, este şi el identificat uneori cu acest nume).

[6] Vasile Stroici era fiul lui Luca, şi nu al fratelui acestuia, Simion.

[7] Vasile Stroici nu a fost mare logofăt al Moldovei.

[8] Corect: Matei 28, 19 – cf. *Biblia 1688*, II, text stabilit şi îngrijire editorială de Vasile Arvinte şi Ioan Caproşu, volum întocmit de Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Alexandru Gafton, Laura Manea, N. A. Ursu, Iaşi, 2002, p. 1085.

GH. PUNGĂ, *Contribuţii la biografia marelui logofăt Luca Stroici*, publicat în **ArhGen**, I (VI), 1994, 1–2, p. 183–195; retipărit în idem, *Studii de istorie medievală şi de ştiinţe auxiliare*, Iaşi, 1999, p. 19–33.

[1] „Studiul” lui Adrian Vătămanu este dintre acelea care nu poate fi recomandat spre folosire (cf. **AIIAI**, XV, 1978, p. 608–609), ca, de altfel, şi celelalte reconstituiri istorice ale aceluiaşi autor (cf. **AIIAI**, XVII, 1980, p. 734–737 şi XXI, 1984, p. 554–561).

[2] Pentru înrudirea Păscălinei Stroici cu neamul lui Petru vodă Rareş: Maria Magdalena Székely, *Sfetnicii lui Petru Rareş. Studiu prosopografic*, Iaşi, 2002, p. 177–180 şi studiile care urmează.

MARIA MAGDALENA SZÉKELY, *Contribuţii la genealogia familiei Stroici*, publicat în **ArhGen**, I (VI), 1994, 1–2, p. 249–252.

[1] În ediţia a doua a acestui instrument de lucru, manuscrisul slav nr. 12 apare ca fiind păstrat la Universitätsbibliothek din Leipzig (Virgil Cândea, *Mărturii româneşti peste hotare. Creaţii româneşti şi izvoare despre români în colecţii din străinătate*, serie nouă, II, Bucureşti, 2011, p. 282–283, nr. 616).

[2] Textul inscripţiei funerare a jupânesei Iftimia a fost ulterior publicat şi interpretat de Voica Maria Puşcaşu, *Lespezile funerare de la Mănăstirea Probota*, I, în **ArhGen**, II (VII), 1995, 1–2, p. 152–153, nr. 5. În acelaşi studiu (p. 153–155, nr. 8), a fost editat, cu diferenţe de lectură, şi textul inscripţiei de pe piatra de mormânt a fiilor lui Simion Stroici. O nouă lectură a celor două inscripţii, însoţită şi de comentarii, la Ştefan S. Gorovei, *Contribuţii prosopografice şi epigrafice*, în **SMIM**, XXVIII, 2010, p. 88–89, 92–96. V. şi Voica Maria Puşcaşu, *Mănăstirea Probota. Arheologie şi istorie*, Suceava, 2013, p. 152, nr. 5; p. 153, nr. 8, 13, 14; p. 155, nr. 10; p. 158, nr. 47, 48, 50.

[3] Între timp, această ipoteză a fost confirmată de descoperirea la Probota a mormântului lui Simion Stroici, în care s-a găsit inelul sigilar al vistiernicului (Voica Maria Puşcaşu, *Inelul sigilar al lui Simion Stroici*, în „Herb. Revista Română de Heraldică”, I (VI), 1999, 1–2, p. 121–124). V. şi eadem, *Lespezile funerare de la Mănăstirea Probota*, I, p. 153, nr. 6; Ştefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 90–92; Voica Maria Puşcaşu, *Mănăstirea Probota…*, p. 154, nr. 19; p. 156, nr. 14.

[4] Pentru Mardarie, socotit în chip eronat egumen al Putnei: Ştefan S. Gorovei, *Egumenii Putnei (secolele XV–XVII). Capcane false, controverse inutile*, în **AP**, VIII, 2012, 1, p. 98–100.

[5] Se pare că, în afara celor trei fii, Simion Stroici a avut şi o fiică, Ana, moartă în pruncie şi înhumată tot la Probota, împreună cu mama sa (Voica Maria Puşcaşu, *Lespezile funerare de la Mănăstirea Probota*, I, p. 153, nr. 5; Ştefan S. Gorovei, *Contribuţii prosopografice şi epigrafice*, p. 88–89; Voica Maria Puşcaşu, *Mănăstirea Probota…*, p. 154, nr. 20; p. 157, nr. 43).

MARIA MAGDALENA SZÉKELY, *Noi contribuţii la genealogia familiei Stroici*, publicat în **ArhGen**, II (VII), 1995, 1–2, p. 65–75.

[1] La această bibliografie, se mai cuvine adăugat un titlu: Ştefan S. Gorovei, *Contribuţii prosopografice şi epigrafice*, în **SMIM**, XXVIII, 2010, p. 78–96.

[2] Pentru acest boier, care nu are, însă, nici o legătură cu familia Păscălinei Stroici: Maria Magdalena Székely, *Sfetnicii lui Petru Rareş. Studiu prosopografic*, Iaşi, 2002, p. 190–193 (v. şi p. 178). Trifăneasa pare a fi mai curând Maria Cazaca Trifăneasa, fiica aprodului Dumitru Movilă (Moviliţă), „strănepoată" a lui Iaţco Hudici şi soţie a postelnicului Mihail Trifan (**DIR**, A. *Moldova*, XVII/1, Bucureşti, 1952, p. 206–207, nr. 294; **DRH**, A. *Moldova*, XIX (1626–1628), volum întocmit de Haralambie Chirca, Bucureşti, 1969, p. 247, nr. 186).

[3] La câţiva ani după apariţia acestui studiu, autoarea a revenit asupra filiaţiilor şi, pe temeiul unor informaţii descoperite între timp, le-a clarificat, în sensul că Toader, pârcălabul de Hotin, frate al lui Petru Rareş, a avut următorii copii: Dumitru, Gheorghe, Costanda, Grozava şi Sofia, numită şi Zamfira. Costanda, căsătorită cu Gheorghe logofătul, a fost mama Păscălinei Stroici (Maria Magdalena Székely, *op. cit.*, p. 179).

[4] Aşa cum a demonstrat ulterior autoarea, tatăl Păscălinei Stroici a fost cu adevărat Gheorghe logofătul, dar acesta nu era fiu, ci ginere al lui Toader, pârcălabul de Hotin. Fratele lui Petru Rareş a avut, şi el, un fiu cu numele Gheorghe, dar acesta nu a fost niciodată logofăt (Maria Magdalena Székely, *op. cit.*, p. 179).

[5] Maria a fost căsătorită, pentru a doua oră, cu şetrarul Mihalcea Tăban (**DRH**, A. *Moldova*, XXVIII (1645–1646), volum întocmit de Petronel Zahariuc, Marius Chelcu, Silviu Văcaru, Cătălina Chelcu, Bucureşti, 2006, p. 33, nr. 40; v şi studiul următor din acest volum).

[6] V. *supra*, la studiul precedent, nota **[5]**, cu referinţele bibliografice mai noi.

[7] Cercetând din nou înrudirea dintre neamurile Stroici şi Barbovschi, autoarea a avansat ipoteza că Lupu Stroici şi fraţii săi au putut fi veri de-al doilea cu nepoţii de fiu şi de fiică ai lui Onufrie Barbovschi, portar de Suceava (Maria Magdalena Székely, *op. cit.*, p. 297–298).

[8] Pentru această înrudire, v. şi eadem, *Mănăstirea Dragomirna – ctitorie boierească*, în *Dragomirna şi ctitorii ei*, p. 446.

[9] Ipoteza că Păscălina ar fi fost fiica de sânge a unui Constantin, fiu al lui Toader pârcălabul, şi fiica adoptivă a fratelui aceluia, Gheorghe, trebuie abandonată (v. *supra*, notele **[3]** şi **[4]**).

MARIA MAGDALENA SZÉKELY, *Cui a aparţinut mormântul din pronaosul Dragomirnei ?*, publicat în **SMIM**, XXVII, 2009, p. 159–168.

[1] Raportul de săpătură întocmit de Vlad Zirra a fost publicat recent de Gh. I. Cantacuzino, *Cercetări arheologice la Mănăstirea Dragomirna*, în *Dragomirna şi ctitorii ei*, p. 24–36.

[2] O datare apropiată („a doua jumătate a veacului al XVII-lea, poate mai degrabă spre sfârşitul acestui secol") a propus şi descoperitorul mormântului, pe temeiul exclusiv al grafiei unei inscripţii religioase, plasată în interiorul unui inel de pe mâna defunctei (Vlad Zirra, în Gh. I. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 31). Este de reţinut că în mormânt a fost găsită şi o monedă din 1601, reper important în încercarea de datare a amenajării funerare.

[3] Vlad Zirra a presupus că jupâneasa „făcea parte din familia celor trei ctitori mari, adică a mitropolitului Crimca, a logofătului cărturar Lupu (Luca) Stroici, ori a fratelui său Simion, căci numai familiile ctitorilor se îngropau îndeobşte în biserică" (Vlad Zirra, în Gh. I. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 31).

AL. LAPEDATU, *Icoanele lui Barnovschi vodă de la Moscova şi zugravii Trei–Ierarhilor din Iaşi*, publicat în **BCMI**, V, 1912, p. 110–114.

În legătură cu acest subiect, v. şi L. E. Semenova, *Relaţiile Bisericii din Moldova şi Muntenia cu Biserica rusă în secolul XVII*, în **AIIX**, XXXI, 1994, p. 564–567.

Unele dintre documentele referitoare la icoane au fost publicate şi în *Relaţiile istorice dintre popoarele U.R.S.S. şi România în veacurile XV – începutul celui de al XVIII[-lea] / Иссторические связи народов СССР и Румынии в XV – начале XVIII в*, comitetul de redacţie J. S. Grosul, A. C. Oţetea, A. A. Novoselski, L. V. Cerepnin, I–II, Moscova, 1965–1968.

I. MINEA, *O inovaţie juridică a lui Miron vodă Barnovschi*, în „Întregiri. Buletinul Institutului de Istoria Vechiului Drept Românesc" (director prof. Ştefan Gr. Berechet), Iaşi, 1932, p. 75–96 (şi extras, 22 p.).

Îndreptările semnalate de autor în lista de „Erată şi adaose" (inclusă în extras) au fost operate tacit.

[1] Pentru această luptă, v. Constantin Rezachevici, *Bătălia de la „Cornul lui Sas" (3/13 iulie 1612)*, în „Studii şi Materiale de Muzeografie şi Istorie Militară", 9, 1976, p. 59–70.

[2] Vasile Stroici nu era căsătorit cu o soră a lui Ieremia Movilă, ci cu o nobilă polonă, Anna Wasiczyńska – cf. Sever Zotta, în **ArhGen**, II, 1913, p. 221; Ilona Czamańska, *Luca Stroici, Miron Barnovschi şi familiile lor în relaţiile cu Polonia*, în *Dragomirna şi ctitorii ei*, p. 397. Studiul lui N. Iorga, *„Doamna lui*

Ieremia vodă” (1910), a fost retipărit (fără anexele documentare) în *Movileştii. Istorie şi spiritualitate românească*, I. *„Casa noastră movilească”*, carte tipărită cu binecuvântarea Înalt Preasfinţitului Pimen, Arhiepiscop al Sucevei şi Rădăuţilor, Sfânta Mănăstire Suceviţa, 2006, p. 69–96 (cu adnotările de la p. 317–318).

[3] Identificarea lui „Botoşan, fratele văduvei lui Ieremia”, ca fiu al lui Gheorghe pârcălabul de Hotin (tatăl doamnei Elisabeta Movilă), cu Pătraşco ureadnicul (vornicul) de Botoşani a fost propusă de Sever Zotta, în **ArhGen**, II, 1913, p. 179–180 (text reprodus în *Movileştii. Istorie şi spiritualitate românească*, I. *„Casa noastră movilească”*, p. 97–99; adnotări în p. 318). În realitate, acest Pătraşco (ulterior mare vornic şi mare logofăt al Moldovei) aparţinea familiei boierilor Nădăbaico; urmaşii lui s-au numit *Şoldan*.

[4] În textul din 1932, aici este un nume imposibil: „Bronba”; corectat după **DIR**, A. *Moldova*, XVII/3, Bucureşti, 1954, p. 187, nr. 285.

[5] „Sfârşitul urât, în chinuri grele, al mitropolitului Teodosie Barbovschi” este urmarea unei confuzii, eliminată prin stabilirea datei când a murit acest ierarh: v. *supra*, la P. Partenie, nota **[1]**.

[6] Hatmanul Melentie Balica a supravieţuit luptei de la Bogdăneşti; a murit în 1586, între 26 februarie şi 11 aprilie (cf. **DIR**, A. *Moldova*, XVI/3, Bucureşti, 1951, p. 305 şi 313). Pentru el, originea sa şi ctitoria sa ieşeană: Alexandru I. Gonţa, *Mănăstirea Balica din Iaşi – o ctitorie din veacul al XVI-lea a boierilor Buzeşti din Ţara Românească* (1964), în idem, *Studii de istorie medievală*, texte selectate şi pregătite pentru tipar de Maria Magdalena Székely şi Ştefan S. Gorovei, cu un cuvânt introductiv de Ioan Caproşu, Iaşi, 1998, p. 241–248. „Lupta” pentru moşii s-a produs după moartea fără copii a fiului său, Isac Balica, şi el hatman, în lupta de la Cornul lui Sas (1612). V. şi nota următoare.

[7] Pentru cei doi hatmani Balica, tată şi fiu, şi întinsul domeniu al celui din urmă: Paul Păltănea, *Hatmanul Isac Balica şi moşiile sale*, în **ArhGen**, VII (XII), 2000, 1–4, p. 239–271. Despre împărţirea domeniului între rudele cu vocaţie succesorală: Ştefan S. Gorovei, *„Nepoţii Balicăi”, „săminţenia Movileştilor”*, în **ArhGen**, I (VI), 1994, 3–4, p. 123–132.

[8] Safta, mama lui Miron vodă, nu era fiica lui Melentie Balica; familia sa nu a putut fi identificată. V. Ştefan S. Gorovei, *„Din Purice – Movilă” şi „Barnovschi-Moghilă”. Două explicaţii (nu numai) genealogice* (în **ArhGen**, III (VIII), 1996, 3–4, p. 327–332) şi *Neamul lui Miron vodă Barnovschi* (în **ArhGen**,V (X), 1998, 1–2, p. 141–154), ambele reluate în acest volum.

[9] În adevăr, în câteva documente din 1604, postelnicul (Dumitru) Barnovschi apare cu numele Teodor; avea deci un nume dublu: *Dumitru-Teodor*.

SEVER ZOTTA, *Amănunte interesante despre viaţa lui Miron vodă Barnovschi*, publicat în „Opinia" (Iaşi), an. XXX, nr. 7987, 3 decembrie 1933, p. 5, cu supratitlul „După 300 ani".

[1] Hatmanul Toma Barnovschi a murit la 1 martie 1567 şi a fost îngropat în biserica Mănăstirii Voroneţ.

[2] Înrudirea lui Miron vodă cu neamul Movileştilor nu a fost încă descifrată cu precizie – v., mai departe, studiile referitoare la acest subiect.

[3] Manuscrisul, destinat Mănăstirii Neamţu, se păstrează astăzi la Muzeul de Artă al României din Bucureşti; cf. I. Caproşu şi E. Chiaburu, *Însemnări de pe manuscrise şi cărţi vechi din Ţara Moldovei. Un* ***corpus*** *editat de* ~, I (1429–1750), Iaşi, 2008, p. 100–101, cu bibliografia.

[4] În textul tipărit se află cuvântul *viteaz*, nepotrivit în context.

[5] Căsătoriile indicate, cu fiica lui Radu vodă Mihnea sau cu cea a unui castelan de Cameniţa, nu au existat în realitate. Sunt presupuneri bazate pe zvonuri transmise de unele rapoarte diplomatice ale vremii – cf. Valentin Constantinov, *Ţara Românească şi Ţara Moldovei în timpul domniilor lui Radu Mihnea*, Iaşi, 2007, p. 344–345 şi 354, nota 79; Ilona Czamańska, *Luca Stroici, Miron Barnovschi şi familiile lor în relaţiile cu Polonia*, în *Dragomirna şi ctitorii ei*, p. 397–398.

[6] Sursa informaţiei despre această fiică nu a fost identificată. După cât se pare, ea se află mai întâi la Manolache Drăghici (*Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani*, Iaşi, 1857), de la care a putut fi preluată de Wickenhauser – v. Aurel H. Golimas, *Despre un pretins ginere al lui Miron Moghilă Barnovschi*, în **RIR**, XIII, 1943, 4, p. 131–134; idem, *Un domnitor, o epocă. Vremea lui Miron Barnovschi Moghilă, voievod al Moldovei*, Bucureşti, 1980, p. 31. Până astăzi, această înrudire nu a putut fi demonstrată. Un arbore genealogic al familiei Bogdan, publicat recent, admite că tatăl celor trei fraţi Bogdan ar fi fost staroste de Cernăuţi în 1616–1629 şi că soţia lui, Anghelina, ar fi fost „«fiica», probabil nepoata lui Miron Barnovschi voievod" – Mihai Dim. Sturdza, *Familiile boiereşti din Moldova şi Ţara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică şi biografică*, I, coordonator şi coautor ~, Bucureşti, 2004, p. 582. Însă nici dregătoria de la Cernăuţi, nici înrudirea cu Barnovschi nu sunt probate documentar.

[7] Înrudirile indicate sunt, în parte, eronate. Safta, mama lui Miron Costin, era fiica lui Ionaşco Scoarţeş şi nepoata de văr sau vară a lui Miron Barnovschi (înrudire neelucidată). Eftimia, soţia lui Toma Cantacuzino, era în adevăr fiica unui Miron clucerul (a cărui apartenenţă la familia Ciolpan nu a fost dovedită), care însă a fost căsătorit cu Mărica Toader Başotă.

[8] Testamentul lui Miron Barnovschi, al cărui original se mai păstra, prin 1847, în arhiva Mănăstirii Barnovschi din Iaşi, a fost publicat în 1865 de B. P. Hasdeu sub anul 1628. Ediţia cea mai nouă – **DRH**, A. *Moldova*, XXI (1632–1633), volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproşu şi L. Şimanschi, Bucureşti, 1971,

p. 424–427, nr. 333 – confirmă datarea propusă de Sever Zotta: 1633, iunie (înainte de 22).

[9] „Revoltatului şi totuşi”: aşa în textul tipărit.

[10] Şi aici intuiţia lui Sever Zotta a fost corectă: nu poate fi vorba de un fragment din lespedea funerară a lui Miron vodă Barnovschi. Încercarea de completare a inscripţiei trebuie să aibă în vedere, pur şi simplu, o persoană care a murit în vremea domniei acestuia (eventual, un dregător „al domnului nostru…”); v. şi Mihai-Bogdan Atanasiu, *Neamul lui Miron Barnovschi – ctitorii şi morminte*, în *Dragomirna şi ctitorii ei*, p. 415 şi 417. Rămăşiţele fostului domn nu au putut fi aduse decât în 1640, adică după trecerea a şapte ani de la moarte şi, dacă avem în vedere testamentul, nu au putut fi depuse decât la Dragomirna.

N. GRIGORAŞ, *Situaţia clerului moldovenesc în prima jumătate a sec. al XVII-lea şi reforma domnitorului Miron Barnovschi şi mitropolitului Anastasie Crimca*, publicat în **MMS**, XXXIII, 1957, 1–2, p. 71–79.

[1] Afirmaţia necesită multiple nuanţări – cf. Bogdan-Petru Maleon, *Clerul de mir din Moldova secolelor XIV–XVI*, Iaşi, 2007.

[2] Clerul monahal (prin opoziţie cu clerul „secular”, preoţii de mir).

[3] Cercetările mai noi au arătat că „reforma” nu a avut în vedere – cel puţin iniţial – „toate principalele mănăstiri din ţară”, ci numai pe acelea unde Miron vodă Barnovschi avea statutul de ctitor: Ieromonah Dosoftei Dijmărescu, *Un punct de vedere privind **Aşezământul** lui Miron Barnovschi pentru viaţa monahală*, în „Caietele Şcolii Doctorale”, II, Iaşi, 2008, p. 35–47 (reluat în acest volum).

[4] Contrar afirmaţiei tranşante a autorului, nu s-a putut constata în Moldova medievală existenţa vreunui preot cu statut de vecin (iobag).

[5] Originalul publicat, cu traducere, în **DRH**, A. *Moldova*, XXI (1632–1633), volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproşu şi L. Şimanschi, Bucureşti, 1971, p. 187–191, nr. 146.

Documentele ulterioare anului 1625, folosite în acest studiu şi citate după depozitele unde se păstrează, au fost publicate în volumele colecţiei **DRH**, A. *Moldova*.

VASILE DRĂGUŢ, *O epocă artistică uitată: epoca lui Miron Barnovschi*, publicat în **BMI**, XLII, 1973, 1, p. 15–24.

[1] Semnul de întrebare este inutil. Expresia „îmmă-sa” (sau *înmă-sa*) însemna, în vechea limbă românească, „mamă-sa” (de la *îmă* = mamă).

[2] Miron Barnovschi a fost decapitat la 2 iulie 1633.

[3] Afirmaţia că Miron Barnovschi ar fi făcut parte din „poporul de jos” a constituit, probabil, o concesie ideologică. Familia aparţinea marii boierimi a

Moldovei, fiind îndeaproape înrudită cu Movileştii (v. *infra*).

[4] Şi această afirmaţie („nu moştenise nimic de la părinţi, agonisindu-şi singur averile şi moşiile”) este contrazisă de documente.

[5] Aşezământul din 1626 nu a avut ca scop „stăvilirea corupţiei şi abuzurilor din mediul călugăresc”. Pentru adevăratul sens al actului, v. Ieromonah Dosoftei Dijmărescu, *Un punct de vedere privind* ***Aşezământul*** *lui Miron Barnovschi pentru viaţa monahală*, în „Caietele Şcolii Doctorale”, II, Iaşi, 2008, p. 35–47 (reluat în acest volum).

[6] Informaţiile şi aprecierile sunt oarecum confuze. Aşezământul lui Miron Barnovschi nu are nici o legătură cu „hotărârile sinodului de la Iaşi – iniţiat de Mihai Viteazul în iunie 1600”, care avusese menirea să aşeze noi ierarhi în Moldova, în locul acelora plecaţi cu domnul legitim al ţării, Ieremia vodă Movilă. Actul din 20 (nu la 28: posibilă eroare de tipar) martie 1627 priveşte doar Mănăstirea Hangu, nu Aşezământul în general – **DRH**, A. *Moldova*, XIX (1626–1628), volum întocmit de Haralambie Chirca, Bucureşti, 1969, p. 220–222, nr. 170. Este, însă, valabilă observaţia că actul – în toate cele trei exemplare ale sale, destinate mănăstirilor Dragomirna, Suceviţa şi Hangu – a fost „redactat în limba română pentru a fi lesne înţeles de obştea călugărilor”. V şi Ştefan S. Gorovei, *Miron vodă Barnovschi şi* Aşezământul *său din 1626. Un document nou*, în *Dragomirna şi ctitorii ei*, p. 419–434.

[7] Testamentul lui Miron Barnovschi a fost publicat în 1971 în **DRH**, XXI (v. *supra*, la Sever Zotta, nota **[8]**). Este de mirare că autorul nu a cunoscut această ediţie, folosind-o pe aceea a lui Hasdeu din 1865 ! Nu s-a păstrat originalul actului, aşa încât nu se pot face aprecieri despre „frumoasele caractere chirilice” cu care a fost scris.

[8] Informaţiile preluate din *Dicţionarul* lui Nicolae Stoicescu perpetuează o confuzie. Nestor Ureche nu s-a călugărit înaintea morţii. Călugărul Nicodim este nepotul său de fiică, Nestor Batişte – cf. Maria Magdalena Székely, *Neamul lui Nestor Ureche*, în **AIIX**, XXX [= **ArhGenAIIX**, V], 1993, p. 669–670 (reprodus anastatic în **ArhGen**, I–V, 1989–1993, Iaşi, 2010).

[9] Despre biserica Sf. Sava: Nicolae N. Puşcaşu, Voica Maria Puşcaşu, *Biserica „Sf. Sava” din Iaşi. Monografie arheologică*, Iaşi, 2005**.** În privinţa ctitorilor: Sorin Iftimi, *Observaţii privitoare la ctitorii Mănăstirii Sfântul Sava din Iaşi*, în *Contribuţii privitoare la istoria relaţiilor dintre Ţările Române şi Bisericile răsăritene în secolele XIV–XIX*, <volum> editat de Petronel Zahariuc, Iaşi, 2009, p. 101–122; Petronel Zahariuc, *Un sigiliu, o stemă, un ctitor şi o ctitorie (Mănăstirea Sfântul Sava din Iaşi)*, în *Putna, ctitorii ei şi lumea lor*, Bucureşti, 2011, p. 145–172.

[10] Documentul menţionat de autor nu este din 25, ci din 20 martie 1627. Surprinde şi aici faptul că autorul nu a citat ediţia din **DRH**, care apăruse în 1969. V. *supra*, nota **[6]**.

[11] Biserica de la Buciuleşti nu a fost a vreunei mănăstiri, ci a curţilor marelui logofăt Dumitraşco Ştefan, care a şi fost înmormântat acolo (1630) – cf. Nistor Ciocan, *Date noi despre logofătul Dumitraşco Ştefan şi satul Buciuleşti*, în **AIIAI**, XXIII, 1986, 2, p. 783–791.

AUREL H. GOLIMAS, *Miron Barnovschi, un domnitor şi o epocă*, în **MI**, X, 1976, 5, p. 43–48.

De acelaşi autor: *Un domnitor, o epocă. Vremea lui Miron Barnovschi Moghilă, voievod al Moldovei*, Bucureşti, 1980.

[1] Pentru acest *Aşezământ*: Ieromonah Dosoftei Dijmărescu, *Un punct de vedere privind* ***Aşezământul*** *lui Miron Barnovschi pentru viaţa monahală*, în „Caietele Şcolii Doctorale”, II, Iaşi, 2008, p. 35–47 (reluat în acest volum).

MARINA ILEANA SABADOS, *Un document cu portretul voievodului Miron Barnovschi şi câteva observaţii privind arta miniaturii în actele emise de cancelaria moldovenească în prima jumătate a secolului XVII*, publicat în **AIIAI**, 1986, 1, p. 255–262.

O versiune scurtă a acestui studiu a fost publicată în **SCIA**, seria *Artă plastică*, 29, 1982, p. 55–57.

Portretul lui Miron Barnovschi de pe acest document a fost reprodus recent şi de Benonia Jităreanu, *Documente voievodale (secolele XV–XIX). Colecţia Muzeului Bucovinei*, Suceava, 2012, p. 126 (fig. 21/c); descrierea documentului la p. 33, nr. 50.

Alte portrete similare, pictate pe acte de cancelarie, au fost identificate pe un document emis tot de Barnovschi, la 12 decembrie 1627, tot pentru Mănăstirea Barnovschi din Iaşi, şi pe un altul, emis de Ştefăniţă vodă Lupu, la 22 martie 1660, pentru Mănăstirea Golia – cf. Petronel Zahariuc, Florin Marinescu, *O manifestare a moştenirii bizantine în diplomatica medievală moldovenească şi câteva note despre biserica Mănăstirii Golia*, în **SMIM**, XXIII, 2005, p. 79–100 (reluat în ***De potestate****. Semne şi expresii ale puterii în Evul Mediu românesc*, Iaşi, 2006, p. 591–612).

ŞTEFAN S. GOROVEI, *„Din Purice – Movilă” şi „Barnovschi-Moghilă”. Două explicaţii (nu numai) genealogice*, publicat în **ArhGen**, III (VIII), 1996, 3–4, p. 327–332.

[1] În completarea acestei „fişe” de familie, v. şi Ştefan S. Gorovei, ***Gesta Dei per Stephanum voievodam***, în *Ştefan cel Mare şi Sfânt. Atlet al credinţei creştine*, carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfinţitului Pimen, Arhiepiscop al Sucevei şi Rădăuţilor, Sfânta Mănăstire Putna, 2004, p. 406–407, notele 72–76.

Vasile Purice din 1674–1682, vornic al doamnei în 1698–1700, era frate cu Simion Purice, alături de care apare la 1677: Miron Costin, *Opere complete*, ed. V. A. Urechiă, I, Bucureşti, 1888, p. 527 (document din 17 martie 1680).

ŞTEFAN S. GOROVEI, *Neamul lui Miron vodă Barnovschi*, publicat în **ArhGen**, V (X), 1998, 1–2, p. 141–154.

IEROMONAH DOSOFTEI DIJMĂRESCU, *Un punct de vedere privind* ***Aşezământul*** *lui Miron Barnovschi pentru viaţa monahală*, publicat în „Caietele Şcolii Doctorale”, II, Iaşi, 2008, p. 35–47.

Se retipăreşte cu unele îndreptări şi completări efectuate de autor.

ABREVIERI

AAR = Analele Academiei Române
AIIAI = Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A. D. Xenopol", Iaşi
AIIX = Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol", Iaşi
ALIL = Anuarul de Lingvistică şi Istorie Literară
ANIC = Arhivele Naţionale Istorice Centrale
AP = Analele Putnei
AR = Arhiva Românească
ArhGen = Arhiva Genealogică
ARMSI = Academia Română. Memoriile Secţiunii Istorice
AŞUI = Analele Ştiinţifice ale Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi
AT = Ars Transsilvaniae
BAR = Biblioteca Academiei Române
BCIR = Buletinul Comisiei Istorice a României
BCMI = Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice
BMI = Buletinul Monumentelor Istorice
BOR = Biserica Ortodoxă Română
CDM = Catalogul documentelor moldoveneşti din Arhivele Centrale de Stat
CDM. S 1 = Catalogul documentelor moldoveneşti din Direcţia Arhivelor Centrale. Supliment I
CI = Cercetări Istorice
DIR = Documente privind istoria României
DLR = Dicţionarul Limbii Române
DRH = Documenta Romaniae Historica
IN = Ioan Neculce
MB = Mitropolia Banatului
MEF = Moldova în epoca feudalismului
MI = Magazin Istoric
MMS = Mitropolia Moldovei şi Sucevei
PG = Patrologia Graeca
PL = Patrologia Latina
RdI = Revista de Istorie
RES = Revue des Études Slaves
RI = Revista Istorică
RIAF = Revista pentru Istorie, Arheologie şi Filologie
RIR = Revista Istorică Română
RRHA = Revue Roumaine d'Histoire de l'Art

Rsl = Romanoslavica
SCI = Studii şi Cercetări Istorice
SCIA = Studii şi Cercetări de Istoria Artei
SMIM = Studii şi Materiale de Istorie Medie

*

Dragomirna şi ctitorii ei = *Dragomirna şi ctitorii ei*, Actele Colocviului din 20–23 iulie 2009, carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfinţitului Pimen, Arhiepiscop al Sucevei şi Rădăuţilor, Sfânta Mănăstire Dragomirna, 2014.

SUMAR

*

*